

مرکز پژوهش‌های مجلس بررسی می‌کند؛

چالش‌های عرضه و تقاضای اقتصاد کشور در سال ۹۴

تحریم‌های اقتصادی و وجود زمینه‌های ساختاری نامناسب در مدیریت اقتصاد کلان در اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ زمینه ورود اقتصاد ایران به شرایط رکودی سال‌های ۹۲ و ۹۳ را همراه با نرخ‌های رشد منفی شاخص‌های اقتصادی فراهم نمود.

بعد از اتمام سال ۹۳ اقتصاد ایران در حالی وارد سال ۹۴ شد که از همان ابتدا شواهدی مبنی بر دشواری شرایط اقتصادی کشور در سال ۹۴ وجود داشت. افت معنادار رشد تولید ناخالص داخلی برخی بخش‌های طرف عرضه شامل نفت، معدن، آب و برق و گاز، ساختمان و مستغلات و برخی اجزای طرف تقاضا شامل هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در سه ماهه چهارم ۹۳ نسبت به سه ماهه قبل از آن شواهدی بر این مدعاست.

چالش‌های طرف تقاضا اقتصاد ایران:

در سال ۹۴ طرف تقاضای اقتصاد ایران با چالش اساسی کمبود تقاضای موثر مواجه بوده است که دلایل این چالش به تفکیک اجزای آن عبارتند از مصرف بخش خصوصی، مصرف بخش دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و صادرات غیرنفتی.

(۱) مصرف بخش خصوصی: روند نزولی قدرت خرید بخش خصوصی که از سال ۸۶ شروع شد، به تعویق انداختن تقاضای مصرفی بخش خصوصی به دلیل شکل‌گیری انتظارات مثبت در مورد دوران بعد از رفع تحریم‌ها و نرخ سود سپرده حقیقی مثبت و بالای بانکی که باعث تبدیل مصرف به پس‌انداز شده است.

(۲) مصرف بخش دولتی: مطابق شواهد آماری، رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای دولت در ۶ ماهه نخست سال ۹۴ در حدود ۹/۵ درصد گزارش شده که نسبت به رشد عملکرد اعتبارات هزینه‌ای در ۶ ماهه نخست سال ۹۳ که در حدود ۳۳/۷ درصد بوده، بسیار کمتر می‌باشد و انتظار می‌رود این روند تا انتهای سال نیز برقرار باشد که از دلایل آن می‌توان به کاهش محسوس در شتاب رشد درآمدهای دولت، درآمدهای مالیاتی، کاهش درآمدهای نفتی، عدم تحقق منابع مورد انتظار از محل واگذاری داراییهای مالی و کاهش شدید رشد واگذاری داراییهای سرمایه‌ای اشاره کرد.

(۳) تشکیل سرمایه ثابت ناخالص: رشد عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در ۶ ماهه ۹۴، منفی ۲۲/۷ درصد گزارش شده است که در مقایسه با رشد عملکرد این اعتبارات در ۶ ماهه سال ۹۳ که رشدی برابر ۲۱۰/۳ درصدی داشته به مراتب بسیار پایین‌تر است که دلیل آن بیش از آنکه معلول کاهش قیمت نفت باشد، نتیجه عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و به خصوص واگذاری دارایی‌های مالی است. علاوه بر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص خصوصی نیز با چالش مواجه است که دلایل آن عبارتند از: مازاد عرضه بخش مسکن، بالا بودن نرخ سود بانکی، عدم تحقق درآمدهای دولت و در پی آن کاهش تقاضای دولتی و در نهایت کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.

۴) صادرات غیرنفتی: شواهد آماری حاکی از آن است که ارزش دلاری صادرات غیرنفتی در ۶ ماهه ۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۴ درصد کاهش داشته، اما ارزش دلاری صادرات غیرنفتی ۹ ماهه ۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل تا حدودی رشد داشته است (۱/۶ درصد). برخی از دلایل چالش صادرات غیرنفتی کشور در سال جاری را می‌توان مربوط به کاهش رشد اقتصاد جهانی به خصوص اقتصادهای نوظهور، کندی فعالیتهای اقتصادی چین، وجود ناامنی‌ها در عراق و روند کاهش قیمت در بازار کالاها و افت جهانی قیمت نفت و به تبع آن افت جهانی قیمت محصولات پتروشیمی دانست.

چالش‌های طرف عرضه اقتصاد ایران:

در کنار چالش طرف تقاضای اقتصاد، طرف عرضه اقتصاد ایران نیز در سال ۹۴ با چالش‌های اساسی مواجه بوده است. اصلی‌ترین چالش طرف عرضه علاوه بر مشکلات ساختاری اقتصاد ایران و فضای نامناسب کسب‌وکار، عبارت از تنگنای مالی بانکها و به تبع آن بنگاهها است که بارزترین نشانه آن، بالا ماندن هزینه تامین منابع شبکه بانکی با وجود کاهش نرخ تورم می‌باشد و از دلایل آن می‌توان به انجماد منابع بانکها در بخشهایی همانند مسکن، مطالبات غیرجاری و مطالبات از دولت و شرکتهای دولتی، وجود و عملکرد موسسات اعتباری غیرمجاز و توسعه نیافتگی بازار سرمایه اشاره کرد. علاوه بر این، نبود چشم‌انداز روشن از روندهای آتی تحولات اجتماعی و سیاسی منطقه و کشور و متغیرهای کلیدی اقتصادی نظیر نرخ ارز، قیمت انرژی، وضعیت آب و محیط‌زیست و... بر وضعیت فعلی اقتصاد ایران و تداوم رکود موثر بوده‌اند.

الف) بخش نفت: یکی از بخشهای مهمی است که عملکرد آن عمدتاً از کانال مخارج دولت بر عملکرد سایر بخشهای اقتصاد ایران بسیار موثر است. شواهد آماری نشان می‌دهد که مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه نخست سال جاری نسبت به دوره مشابه سال قبل معادل ۲/۷ درصد رشد داشته، در حالی که رشد مقدار صادرات نفت در ۶ ماهه ۹۳ نسبت به دوره مشابه سال ۹۲ برابر با ۱۰/۴ درصد بوده است. بنابراین انتظار می‌رود که درجه تاثیرگذاری رشد بخش نفت بر رشد اقتصادی سال ۹۴ نسبت به سال قبل کمتر باشد.

برآوردهای مرکز پژوهشها نشان می‌دهد که رشد ارزش افزوده بخش نفت در سال ۹۴ تقریباً برابر یا نزدیک صفر خواهد بود، البته قابل ذکر است که در صورت لغو تحریم‌ها در ماههای انتهایی سال جاری و افزایش صادرات نفت، رشد ارزش افزوده بخش نفت می‌تواند افزایش یابد.

ب) بخش صنعت: به‌عنوان یکی دیگر از بخشهای مهم اقتصاد ایران، در سال جاری با چالش‌های متعددی از قبیل چشم‌انداز مبهم؛ مشکل تامین منابع مالی مورد نیاز بنگاهها و مشکل کمبود تقاضا مواجه بوده است. هر کدام از چالشهای سه‌گانه مذکور نشأت گرفته از عوامل مختلفی هستند.

روند نزولی واردات واسطه‌ای، بیش از هر چیز موید وخامت وضعیت صنعت در کشور است. در شرایط کمبود تقاضای موثر حاکم بر اقتصاد ایران، کاهش مخارج دولتی در نتیجه عدم تحقق منابع دولت می‌تواند در تشدید این وضعیت مؤثر بوده باشد. عدم تحقق منابع مالی دولت (عمدتاً درآمدهای مالیاتی و واگذاری دارایی‌های مالی) سبب افزایش کسری بودجه شده و در نتیجه باعث کاهش مخارج عمرانی، کاهش شدید سرمایه‌گذاری (دولتی و خصوصی)، تشدید فضای رکودی در اقتصاد کشور، کاهش فروش و افزایش موجودی انبار بنگاهها (عمدتاً نشأت گرفته از کاهش تقاضای مصرفی و تقاضای

سرمایه‌گذاری) و در نهایت کاهش واردات واسطه‌ای می‌شود. علاوه بر این عامل، تعلیق فعالیت‌های بنگاه‌های اقتصادی و حتی مصرف بخش خصوصی تا بعد از اجرایی شدن برجام به دلایلی همچون شرایط مناسب‌تر فعالیت بعد از دوران تحریم نیز می‌تواند محتمل باشد.

مواجهه فعالیت‌های اقتصادی با مشکل تامین مالی، نشأت گرفته از مشکلات حوزه مربوط به شبکه بانکی است که به نظر می‌رسد در کنار مشکلات ساختاری و مزمن موجود در آن، تشدید آن عمدتاً متأثر از انباشت بدهی دولت به بانکها، افزایش مطالبات غیرجاری نظام بانکی از بخش غیردولتی، گسترش فعالیت و رقابت موسسات اعتباری غیرمجاز و انجماد داراییهای نظام بانکی در بخش حقیقی (عمدتاً به صورت املاک و مستغلات) است. در مجموع، رشد مثبت بخش صنعت در سال ۹۴ قابل انتظار نبوده و برآوردهای مرکز پژوهش‌ها نشان می‌دهد که رشد ارزش افزوده بخش صنعت در سال ۹۴ تقریباً برابر با منفی ۳ درصد خواهد بود.

(ج) بخش ساختمان: در شرایط فعلی کلیدی‌ترین متغیر موثر بر ارزش افزوده این بخش عبارت از اعتبارات تملک داراییهای سرمایه‌ای دولت است. با توجه به مشکل اصلی بودجه دولت که عمدتاً به عدم تحقق درآمدهای مالیاتی و واگذاری داراییهای مالی باز می‌گردد، انتظار می‌رود که تحقق مخارج عمرانی (تملك داراییهای سرمایه‌ای) مصوب تحت تاثیر قرار گرفته و محقق نشود. به دنبال کاهش مخارج عمرانی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص دولتی کاهش پیدا کرده، آنگاه ستانده بخش ساختمان دولتی نیز کاهش یافته و در نتیجه رکود بخش ساختمان شکل گرفته و یا تشدید می‌شود. علاوه بر چالش تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۹۴، شاخص تولید نهاده‌های ساختمانی، تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در مناطق شهری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان نیز از جمله متغیرهای موثر بر رشد ارزش افزوده بخش ساختمان هستند که در سال ۹۴ با چالش مواجه هستند. برآوردهای مرکز پژوهش‌ها، رشد این بخش در سال جاری را حدود منفی ۷/۴ درصد نشان می‌دهد.

(د) بخش خدمات: به‌عنوان یکی از بخشهای مهم اقتصاد ایران حاوی دو زیر بخش مهم (از نظر سهم در تولید) بازرگانی و خدمات عمومی است. اولاً ستانده بخشهای مختلف به‌ویژه صنعت از کانال بخش بازرگانی صادر شده و یا در بازار داخلی عرضه می‌شود. دوماً، کالاهای مورد نیاز فعالیت‌های اقتصادی و نهادهای مختلف که به‌واسطه واردات یا تولید داخل تامین می‌شوند، از کانال بخش بازرگانی در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بنابراین ستانده خدمات بازرگانی از یکسو متأثر از ستانده بخشهایی چون صنعت و از سوی دیگر، متأثر از تجارت خارجی است.

با توجه به این‌که برآورد رشد ارزش افزوده بخش صنعت در سال ۹۴ عددی منفی بوده و مجموع ارزش دلاری صادرات و واردات کشور در ۹ ماهه نخست سال ۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل حدود ۱۱ درصد کاهش یافته است، بنابراین انتظار می‌رود که ارزش افزوده بخش بازرگانی در سال ۹۴ نسبت به ۹۳ از این محل از رشد منفی برخوردار باشد.

رشد منفی بخش بازرگانی خود بر عملکرد بخش حمل و نقل موثر بوده و تقاضا برای این نوع خدمات را کاهش خواهد داد که در نهایت رشد منفی این بخش را (به قیمت ثابت) نیز به دنبال دارد. خدمات عمومی نیز زیربخش مهمی از خدمات است که با توجه به نقش بارز دولت و هزینه‌های جاری آن از اهمیت خاصی برخوردار است.

با توجه به تاثیرپذیری ارزش افزوده بخش خدمات از هزینه‌های جاری دولت و کاهش شتاب رشد اعتبارات هزینه‌ای دولت در ۶ ماهه ۹۴ نسبت به دوره مشابه سال قبل، انتظار می‌رود که رشد ارزش افزوده خدمات عمومی در سال ۱۳۹۴ عددی منفی باشد. با توجه به عملکرد اقتصاد در ۶ ماهه اول و وضعیت ادامه سال، رشد بخش خدمات در سال ۹۴ حدود منفی ۲/۲ درصد برآورد می‌شود.

پیش‌بینی نرخ مثبت رشد اقتصادی در سال ۹۵

در نهایت، ارزیابی وضعیت رشد اقتصادی کشور در شرایط ادامه روند موجود و بر مبنای عملکرد فصول اول و دوم و برآورد روند پیش‌رو به تفکیک بخشی در سال ۹۴ نشان می‌دهد که رشد اقتصادی این سال منفی خواهد بود. رشد بخشهای کشاورزی، نفت، صنعت، ساختمان و خدمات در سال ۹۴ به ترتیب حدود ۴/۲، ۰، -۳، -۷/۴ و -۲/۲ درصد برآورد می‌شود که به معنای رشد اقتصادی حدود منفی ۲ درصدی کل اقتصاد است.

با این حال، چنانچه برخی آثار فوری اجرای برجام آن‌گونه که توسط مقامات رسمی دولتی، به‌خصوص در مورد میزان افزایش صادرات نفت و آزاد شدن برخی داراییهای مالی متعلق به دولت اعلام شده است، تحقق یابد، رشد اقتصادی کل سال ۹۴ با ۰/۸ درصد افزایش به منفی ۱/۲ درصد خواهد رسید. در این سناریو، رشد اقتصادی در فصل چهارم، ۲/۸ درصد بیش از سناریوی ادامه روند موجود برآورد می‌شود و رشد اقتصادی برخلاف سه فصل پیش از آن مثبت خواهد بود.

البته گزارش مرکز پژوهشهای مجلس نشان می‌دهد با توجه به رفع تحریم‌های اقتصادی و تاثیر آن بر عملکرد بعضی بخشهای اقتصادی از جمله بخش نفت و بازرگانی، همچنین برخی تاثیرات سیاستهای اقتصادی کوتاه‌مدت دولت در این سال، چشم‌انداز رشد اقتصادی در سال ۱۳۹۵ مثبت است.

درصد رشد ارزش افزوده بخشهای اقتصادی در سال ۹۴	
سال ۱۳۹۴	شرح
۴/۲	بخش کشاورزی
۰	بخش نفت
-۳	بخش صنعت
-۷/۴	بخش ساختمان
-۲/۲	بخش خدمات
-۲	ادامه روند موجود
-۱/۲	تحقق آثار فوری اجرای برجام
	تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت

شرکت سرمایه‌گذاری سامان سهام سپاهان